

Endreffy Zoltán

EMLÉKFOSZLÁNYOK PETRIRŐL

A filozófushallgató. Húszévesek lehettünk, amikor megismerkedtünk, a bölcsészka-ron a filozófia szakosok tudományelméleti diákkörében. Ifjú marxisták, a „Lukács-óvoda” (marginális) tagjai voltunk, én másodéves, Petri elsőéves hallgató. Akkor még nem tudtam, hogy már zsenge gyermekkorában elhatározta: költő lesz. Az egyik diákköri összejövetelen Popperről tartott előadást, fel is figyeltem rájuk, hogy mennyire okosak (mármost Popper és Petri). Nem tudom, őt mi vonzotta ebbe a diákkörbe, melyet Márkus György jeles tanítványai vezettek: főleg Altrichter Ferenc és Bence György (meg talán Kis János). Én a filozófia mellett matematika szakra is jártam a TTK-ra, ahol sokkal inkább élt Descartes szelleme. Az analízisben, a valós és a komplex függvénytanban meg a többi diszciplínában csakugyan „világos és meghatározott” fogalmakat használtunk, ahelyett, hogy zagyván locsogtunk volna összevissza, ahogy ez a marxista filozófia hazai fellegvárában szokás volt akkoriban, a hatvanas években. Próbáljunk világosan, logikusan gondolkodni az egyéni és a társadalmi élet nagy kérdéseiről is: az elidegenedésről (a legjobban ez érdekelt engem akkor, mert „nagyon el voltam idegenedve”), a társadalmi igazságosságról és egyáltalán az igazságról: ilyesmit vártam a diákkörtől én.

Hogy Petri mit várt tőle, nem tudom, de lassanként összebarátkoztunk, és megtudtam, milyen szenvedélyes keresője az igazságnak; hogy neki mindennél fontosabb, hogy felismerje és kimondja még a legkellemetlenebb igazságot is, akár önmagáról, akár a hatalomról. Emlékszem, mély benyomást tett rám, amikor elmesélte, hogy sokáig orvos akart lenni. Abban semmi különöset nem találtam, hogy valaki tizennyolc éves korában meggondolja magát, és másfelé kezd haladni, mint ahogy addig tervezte. A furcsa az volt, hogy az immár filozófia–magyar szakos húszéves fiú gondolkodásában nemcsak a biológia, az orvostudományok meg általában a természettudományok iránti érdeklődést láttam, ami nekem, tétékásnak imponált, hanem olyan elfogulatlan kíváncsiságot is a valóság iránt, ami szokatlan volt a mi köreinkben. Ahol mindenkinél mindenről határozott véleménye volt, amely mellett okosan és hosszan tudott érvelni – hogy neki legyen igaza egy vitában, a (külső és a belső) valóság mellékes volt. Okosnak persze Petri is okos volt, de neki nem a saját véleménye volt fontos, hanem a valóság és az igazság.

Nonkonformista gondolatai a marxizmusról és a hűségről. 1968-ban a prágai tavasz elvtársi leverése után sokan egyszer s mindenkorra kijózanodtunk a marxizmusból és a kommunizmusból. Amire talán a magunk eszéből és erejéből is képesek lettünk volna, akkor is, ha nincs Petri. De volt, és sokunk kijózanodását éppen az ő kötete, a **MA-GYARÁZATOK M. SZÁMÁRA** segítette elő.

Azokban az években személy szerint énrám Petri nem csak a politikai gondolkodásával és magatartásával hatott. Egy tanszéki kiránduláson, valahol a Mecsekben, egy erdőben előadást tartott nekem a nőkről, pontosabban egy szabad embernek a nőkhöz való viszonyáról és a szexuáletikáról általában. A hűség vallási és polgári eszmé-

nyét bírálta a szabadság nevében: a férfiak és nők egymás iránti hűsége – magyarázta Petri – rendszerint nem a szabadságuknak, hanem a félelmüknek a megnyilvánulása. Azért tartanak ki egymás mellett – mondta –, mert félnek a magánytól vagy az isteni büntetéstől, ámde nincs morális értéke, mondta Kantra hivatkozva, az olyan magatartásnak, amelynek valami rossztól való félelem vagy egy jutalom reménye a motívuma. Neki személy szerint – mondta Petri – a nyitott kapcsolat imponál, amilyen például a Sartre-é és Beauvoiré.

Bár Sartre és Beauvoir könyvein nem volt türelmem átrágni magam, hogy első kézből is tanulmányozzam a Petri által képviselt szexualitikat, elhittem neki, hogy morális szempontból igaza van, és akkoriban egypár évig követtem is Petri „tanítását” a nyitott kapcsolatokról. Az én rosszkedéseim szerencsére nem végződtek tragikusan. De miután történt a közös társaságunkban, alighanem éppen nyitott kapcsolatok meg hűtlenségek következtében, néhány öngyilkosság, ma már, jóval túl az emberélet útjának felén, más a véleményem a hűségről, a hűtlenségről és a nyitott kapcsolatokról.

Morális alapon elítélem Petrit. A hetvenes évek elején egypár évig szinte szomszédok voltunk, öt percre laktunk egymástól, Petri az akkori feleségével, Harsányi Évával a Bimbó úton, én meg a Keleti Károly utcában a (szintén akkori) feleségemmel, Dezsényi Katalival. Sokat jártunk össze, eleinte négyesben, aztán már inkább csak hármásban, mert Petri sokszor elmaradt. „A Gyurinak van egy új barátja, bizonyos Kertész Miska, akivel a Gyuri együtt iszik, vagy inkább ez a Kertész itatja a Gyurit, mert neki nincs pénze” – panaszkolta Éva. Együttérzéssel hallgattuk Évát, Petri magatartását pedig Kati is, én is elítéltük. De csak egy kicsit, „mert művészeket nem lehet ugyanazzal a mércével mérni, mint közönséges halandókat” (gondoltuk), és mert Petrit – a társaság egységes véleménye szerint – úgysem lehet leszoktatni az alkoholizmusról. Aztán voltunk még Petrivel meg Harsányi Évával két hetet Szigligeten (ahol Petri sakokban is, pingpongban is sokszor megvert, ami meglepett), majd segítettem nekik, amikor egy hideg téli napon kiköltöztek Gödöllőre (együtt dideregünk egy tehertaxi platóján, majd felcipeltük a bútorait a panellakásukba). Ekkor hosszú évekre eltűntünk egymás szeme elől. Pontosabban: én mindig tudtam Petriről, aki kilépett ugyan az első nyilvánosságból, de a másodikban szerepelt. Én (akkor éppen) jó férjnek és jó családapának, sőt katolizálásom után jó katolikusnak is képzeltem magam, és távolból nehezteltem Petrire, amiért iszik, amiért elhagyta szegény Évát, és nem törődik a fiával, Ádámmal.

Költő a kocsmában. Sok időre volt szükségem, és sok mindennek kellett történnie velem ahhoz, hogy lassan ráébredjek: szűklátókörűen gondolkodom a jóról és a rosszról, sokkal árnyaltabban kell megítélni felebarátaink magatartását.

Petri kocsmázását akkor kezdtem más szemmel nézni, miután 1997-ben a metró alá ugrottam, majdnem meghaltam, de egyéves kórházi kezelés után (amely vagy tíz különböző kórházban, illetve kórházi osztályon történt) összekalapáltak, és visszahoztak az életbe. Ez alatt az idő alatt sok olyan emberrel feküdtem egy kórteremben, akivel máskülönben talán soha nem hoz össze az élet. Például Lajossal, aki zsoldosként Horvátországban gyilkolta a szerbeket havi kétezer márkáért, Jani bácsival, a rovott múltú perbáli kocskísérővel vagy Gézával, a taksonyi villanyszerelővel, a helyi SZDSZ-szervezet egyik alapítójával. A kórházban mindnyájan ráértünk, és sokat beszélgettünk.

Nagy meglepetésemre rájöttem: engem érdekelnek ezek az emberek, noha a baráti körömtől eltérően nem vezető értelmiségiek, őket pedig érdekelttem én, ami talán még jobban meglepett.

Amikor kijöttem a kórházból, beszámoltam Petrinek erről az élményemről, és elmeséltem neki, milyen furcsa változás történt velem: míg korábban szinte kizárólag csak a filozófia érdekelt, és csak szakmabeliekkel meg más értelmiségiekkel érintkeztem, most, a kórházban elkezdett érdekelni az emberekkel való kommunikáció általában. És hozzátettem: mivel az Isten Szentháromság, az isteni személyek, az Atya, a Fiú és a Szentlélek között is állandó kommunikáció folyik, ezért a legmagasabb rendű emberi tevékenység a kommunikáció (a legtágabb értelemben).

Ezen a teológiai záradékon Petri mosolygott, kórházi felismerésemhez kapcsolódva viszont elmondta, ő azért szeret kocsmába járni, mert ott az emberek beszélgetnek; sokat kap ezektől a beszélgetésektől, főleg attól, hogy az egyszerű emberek a kocsmában milyen őszinte érdeklődést tanúsítanak egymás iránt.

Eszembe jutott az a tél, amit Petri meg Maya a mi csobánkai házunkban töltött valamikor a nyolcvanas években. Pontosabban az, ahogy az egyik csobánkai cigány, a fél lábú Oláh Kálmán érdeklődött nálunk Petri után a következő nyáron: „Mondják, mi van a Gyurival, azzal a drága emberrel? Olyan jókat beszélgettünk a kocsmában!”

1999. március 15-én Várad Júlia a Merlin Színházban arról faggatott jeles költőket (Orbán Ottót, Petrit, Eörsi Istvánt, Rakovszky Zsuzsát, Oravecz Imrét és másokat), hogy lehetséges-e ma még politikai költészet. Miután Petri hozta létre az utolsó harminc év talán legjelentősebb politikai költészetét, alighanem tévedett, amikor ő erre a kérdésre határozott nemmel felelt. De akkor miért mondta mégis ezt? Talán mert vonzódott az egyszerű emberekhez, s mert irtózott az értelmiségi gógtól, a váteszköltő szerepétől?

Az életében és a verseiben is filozófus volt. Bár nem szerzett diplomát filozófiából, mégis filozófusként élt. Aki úgy rendezi be az életét, ahogy azt általában jónak tartják (az emberek, az egyház vagy a párt), az kevésbé önálló és kevésbé bátor, mint az, aki önmagához, a saját „életválasztásához” (a sartré-i „*projet originel*”-jéhez) akar hű lenni. Petri a saját „*projet originel*”-jét élte.

Az irodalomtörténészek sokat írnak majd költészetéről. Bárcsak akadna valaki barátai és életének közeli ismerői között, aki annyira érzékeny és éles eszű, mint ő volt, és aki arról tudna írni kongeniális módon, hogyan függött össze az élete az életfilozófiájával és mindkettő a költészetével.

Petri és az istenkérdés. Az ő „*choix originel*”-jének egyik sarkalatos döntése az volt, hogy nem hitt Istenben. Hogy a hívés is meg a nem hívés is döntés, az világos abból, hogy mindkét választás mellett lehet jó érveket felhozni. Szerintem a hívés mellett, Petri szerint a nem hívés mellett jobbakat. Ő, ahogy többször is mondta, vallási szempontból Max Weberhez hasonlóan amuzikális volt, legalábbis kamaszkora óta, mert kifizűként, ha jól emlékszem a szavaira, ministrálni is járt a Szent Anna-templomba.

Azért amuzikalitása ellenére is foglalkozott az istenkérdéssel, a verseiben is. Például az ISTEN SZEME MINDENT LÁT-ban (amit nekem ajánlott) vagy az APOKRIF-ban (amelyik nem tartozik a kedvenc Petri-verseim közé). Az is érdekelte, hogy én mit és miért hiszek. Egyszer karácsonykor a *Beszélő*-be csinált is velem egy interjút erről.

Hogy Petri az egyházas vallásosságot nem fogadta el, azt meg tudom érteni. Karl Rahner, a XX. század nagy jezsuita teológusa mondta: a hit legnagyobb próbája – elviselni az egyházat. A magyar keresztény és keresztyén egyházak pedig nem folytattak a XX. században olyan magatartást, amivel levehettek volna a lábáról egy olyan finom morális érzékű embert, mint amilyen Petri volt. Csak persze más az egyház és más Jézus Krisztus meg az Isten. Örülnék, ha valaha születne egy szép és okos írás, mondjuk „Petri és az istenkérdés” címmel.

Utolsó műve: egy félig megírt szakácskönyv. A spiritualitás mesterei szerint egy keresztény jól teszi, ha egész életében készül a halálra. Régen a hívők azt kérték Istentől, óvja meg őket a hirtelen haláltól, hogy elintézhessék befejezetlen földi ügyeiket, megbánhassák és levezelhessék bűneiket, és tisztán kerülhessenek Isten színe elé. Ezért az ókeresztény korban sokan a keresztséget, amely a keresztény hit tanítása szerint teljes bűnbocsánatban részesíti azt, aki megkeresztelkedik, sokan csak a halálos ágyukon vették fel, hogy utána már ne vétkezessenek. Napjainkban ez már nem szokás, legtöbb embertársunk próbál nem gondolni a saját meghalására, és nem is készül rá. Ezért számúzik sokan az öregjeiket, a betegjeiket, a haldoklóikat kórházakba és elfekvőkbe, hogy ne kelljen miattuk szembesülni a halállal és a meghalással. Aki pedig megtudja, hogy halálos beteg, például hogy rákja van, az először el sem akarja hinni, aztán dühös lesz, felháborodik, hogy miért éppen őt éri ez az igazságtalanság, aztán depresszióba esik, a legvégén pedig, ha ezt a fázist is megéri, beletörődik. Mindenesetre a mai emberek közül nagyon kevesen vannak, akik a haláluk közeledtekor nem félnek a haláltól. Petri e kevesek közé tartozott. Az utolsó hónapjaiban az volt a benyomásom, hogy pontosan úgy gondolkodik a halálról, ahogy Epikurosz tanította: a halál egyáltalán nem érint minket, mert ha vagyunk, akkor a halál nincs (itt), ha pedig itt a halál, akkor már nem vagyunk. Mintha Petrit csakugyan nem érintette volna a halála, aminek a közeledéséről pedig pontosan tudott. Talán két hónappal a halála előtt látogattam meg utoljára. Már nagyon le volt fogyva – lehetett talán negyven kiló –, de még nem kellett ágyban feküdnie, öltönyben és nyakkendőben fogadott. Kérdésemre elmondta, hogy van (tárgyilagosan, mintha egy tőle különböző személyről beszélne), aztán kedvesen, okosan és szellemesen beszélgetett velem, majd elmesélte, hogy épp egy szakácskönyvön dolgozik. Nem tudtam szóhoz jutni ettől az elképesztő bejelentéstől. Hogy tud és szeret főzni, az nem volt újdonság. Emlékszem, főleg ő főzött abban a táborban, ahol 1982-ben, a lengyelországi szükségállapot kihirdetése után a demokratikus ellenzék lengyel gyerekeket nyaraltatott a Balatonon. Ahogy hallgattam szavait a készülő szakácskönyvről, arra gondoltam magamban: eljutott volna a barátom arra a rendíthetetlen nyugalomra, belső békére és derűre, amelyben a bölcs Epikurosznak és tanítványainak volt része?